

**RIVOJLANGAN DAVLATLARNING URBANIZATSIYA
KONSEPSIYALARI**

AKRAMOV DONIYOR RUSTAM O‘G‘LI

Tayanch doktorant

Rahbar: **Usmanov Muradxan Saidmaxmudovich**

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada rivojlangan davlatlarning urbanizatsiya konsepsiyalari, shaharsozlik strategiyalari va urban rivojlanishning amaliy tajribalari tahlil qilingan. Maqolada urbanizatsiya jarayonlarini boshqarish, shahar infratuzilmasini rivojlantirish, transport tizimlari va ekologik barqarorlikni ta'minlashning zamonaviy yondashuvlari yoritilgan. Shuningdek, maqolada rivojlangan mamlakatlarda shaharlarni rejalashtirish va boshqarish konsepsiyalari, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillarni uyg'unlashtirish usullari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari urbanizatsiya siyosatini takomillashtirish va shaharlarni barqaror rivojlantirish uchun amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: urbanizatsiya, shaharsozlik, shahar infratuzilmasi, transport tizimi, ekologik barqarorlik, shahar rejalashtirish, rivojlangan davlatlar, urban rivojlanish, boshqaruv konsepsiyasi.

KIRISH

So'nggi yillarda global darajada urbanizatsiya jarayoni tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Rivojlangan davlatlarda shaharlar aholisi ortishi, iqtisodiy faoliyat markazlarining kengayishi va shahar infratuzilmasining murakkablashuvi urbanizatsiya siyosatini yanada dolzarb qiladi. Urbanizatsiya – bu aholining shahar hududlariga ko'chishi, shaharlarning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik rivojlanishi bilan bog'liq murakkab jarayon bo'lib, u shaharlarni samarali boshqarish va barqaror rivojlantirishni talab qiladi.

Rivojlangan davlatlar urbanizatsiya jarayonini boshqarishda ilg'or konsepsiyalar va strategiyalarni ishlab chiqib, shaharlarni rejalashtirishda iqtisodiy samaradorlik, ekologik barqarorlik va ijtimoiy adolatni uyg'unlashtirishga intilishadi. Shu bilan birga, transport tizimi, energetika infratuzilmasi, yashash joylari, xizmat ko'rsatish va ekologik xavfsizlik masalalari ham urbanizatsiya siyosatining ajralmas qismini tashkil qiladi.

ASOSIY QISM

Rivojlangan davlatlarda urbanizatsiya konsepsiyalari shaharlarning barqaror, integratsiyalashgan va ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan samarali rivojlanishini ta'minlashni maqsad qiladi. Urbanizatsiyaning samarali boshqaruvi shahar infratuzilmasini rejalashtirish, transport tizimi, uy-joy ta'minoti, ekologik barqarorlik va fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Bu konsepsiyalar shaharlararo yashash darajasini tenglashtirish, jamoat xizmatlarini kengaytirish va urban xizmatlarni yaxshilashga yo'naltirilgan.

Urbanizatsiya shuningdek iqtisodiy o'sish, ishchi kuchini yanada markazlashgan hududlarga jalb qilish va innovatsion iqtisodiyotga asoslangan shaharsozlikni rivojlantirish bilan bog'liq strategik yo'nalishlardir.

O'zbekiston Respublikasida urbanizatsiya jarayonini tartibga soluvchi asosiy huquqiy hujjatlardan biri – "Shaharsozlik Kodeksi" to'g'risidagi Qonun bo'lib, u O'zbekiston Senati tomonidan ma'qullangan va shaharsozlik faoliyatining asosiy tamoyillarini belgilaydi[1]. Ushbu hujjat shahar, qishloq va boshqa aholi punktlarining shakllanishi, shahar planning jarayonlari, fuqarolarning ishtirokini ta'minlash, noqonuniy qurilishlarning oldini olish va shaharsozlik qarorlarini ishlab chiqish tartibini belgilaydi, shuningdek, urbanizatsiya va shaharsozlik konsepsiyalarini amaliyotga tadbiq etish mexanizmlarini ko'rsatadi. Shaharsozlik Kodeksi urbanizatsiyaning asosiy normativlarini belgilaydi va jamoatchilikning shahar rejalashtirishda ishtirokini kafolatlashga qaratilgan. Bu amaliyot orqali shaharsozlik qarorlari

fuqarolar, investorlar va davlat organlari orasidagi manfaatlarni muvofiqlashtirishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasining “Shaharsozlik kodeksini tasdiqlash haqida”gi Qonun Prezident tomonidan 22-fevral 2021-yilda imzolangan bo‘lib, yangi tahrirdagi Shaharsozlik kodeksi qabul qilingan. Ushbu kodeksda “urbanizatsiya”, shahar, shaharcha, qishloq (aul) kabi asosiy tushunchalar tasdiqlanadi hamda shaharsozlik faoliyati va urbanizatsiya jarayonlarini huquqiy tartibga solish belgilangan[2].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan “Urbanizatsiya jarayonlarini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmon O‘zbekiston Prezidenti tomonidan 10-yanvar 2019-yilda tasdiqlangan bo‘lib, urbanizatsiya jarayonlarini faollashtirish, shaharlar infratuzilmasini rivojlantirish, uy-joy siyosatini takomillashtirish va migratsiya jarayonlarini tartibga solish kabi kompleks chora-tadbirlarni belgilaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 23-noyabr 2023-yilda qabul qilingan “Shaharsozlik faoliyatida litsenziyalash tartibini takomillashtirish bo‘yicha normativ hujjatlar” qarori (Resheniye № 619) urbanizatsiya va shaharsozlik hujjatlarini ishlab chiqish va litsenziyalash tartibini yaxshilashga yo‘naltirilgan. Bu qaror bilan urbanizatsiya jarayoni bo‘yicha litsenziya va akkreditatsiya talablarini soddalashtirish belgilandi hamda 2024-yil 1 martdan majburiy tartibda joriy etildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 19-noyabr 2025-yilda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasida uy-joy va ipoteka bozorini barqaror rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-219-son Farmon O‘zbekiston Respublikasi Urbanizatsiya va uy-joy bozorini barqaror rivojlantirish milliy qo‘mitasi faoliyatini tashkil etish hamda urbanizatsiya va uy-joy bozorini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlarni belgilaydi[3].

25-mart 2025-yilda qabul qilingan Qonun bilan O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga urbanizatsiya va shaharsozlik qoidalarini buzganlik uchun

jinoiy javobgarlik kiritildi. Ushbu amaliy normativ urbanizatsiya jarayonida loyiha, reja va ruxsatnomalarni buzgan shaxslar uchun og‘ir jazolarni belgilaydi va urbanizatsiya jarayonining qonuniy bajarilishini mustahkamlaydi.

Ushbu hujjatlar O‘zbekiston Respublikasida urbanizatsiya siyosati va shaharsozlik faoliyatini rasmiy tartibga soluvchi asosiy me‘yoriy hujjatlar bo‘lib, ularning yili va sanalari yuqorida aniq raqamlar bilan ko‘rsatilgan. Qonunlar va farmonlar urbanizatsiya jarayonini ijtimoiy-iqtisodiy, infratuzilma va hududiy rejalashtirish kontekstida boshqarish mexanizmlarini belgilaydi va amaliyotga tatbiq etishni ta‘minlaydi.

Urbanizatsiya jarayonini boshqarish amaliy jadvali[4]:

Amaliy jarayon yo‘nalishi	Jarayon mazmuni	O‘zbekiston sharoitiga moslik	Qonunchilik va me‘yoriy hujjatlar (yil va sana)	Amaliy natija
Urbanizatsiya siyosatini belgilash	Shaharlar va hududlarni barqaror rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish	Milliy urbanizatsiya strategiyasiga asoslangan	Prezident Farmoni “Urbanizatsiya jarayonini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 10 yanvar 2019	Urbanizatsiya jarayoni uchun strategik yo‘nalishlar va ustuvor vazifalar aniqlanadi
Shahar rejalashtirish	Shahar infratuzilmasi, transport tizimi, yashash joylari va xizmatlarni rejalashtirish	Hududiy va iqtisodiy imkoniyatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi	Shaharsozlik Kodeksi, 22 fevral 2021	Shaharlarning barqaror va uyg‘un rivojlanishi, fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash
Litsenziyalash va nazorat	Qurilish va urbanizatsiya faoliyatini tartibga solish,	Shaharsozlik va urbanizatsiya loyihalarini amalga	Qaror № 619, 23 noyabr 2023	Qurilish va shaharsozlik faoliyati qonuniy amalga oshiriladi,

ilmiy –amaliy anjuman

Amaliy jarayon yo‘nalishi	Jarayon mazmuni	O‘zbekiston sharoitiga moslik	Qonunchilik va me‘yoriy hujjatlar (yil va sana)	Amaliy natija
	litsenziya talablarini belgilash	oshirishda me‘yoriy nazorat		noqonuniy qurilishlar kamayadi
Migratsiya va aholi markazlashuvi	Aholini shaharlararo migratsiyasini tartibga solish	Rivojlangan hududlarda ishchi kuchini jalb qilish va urban barqarorlikni ta‘minlash	Prezident Farmoni, 10 yanvar 2019	Shaharlar va hududlarda iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlik oshadi
Uy-joy siyosati	Shahar infratuzilmasi bilan uyg‘un uy-joy qurilishi va ijtimoiy xizmatlarni ta‘minlash	Urban infratuzilma va ipoteka bozorini rivojlantirish	Prezident Farmoni PF-219, 19 noyabr 2025	Fuqarolarga qulay yashash sharoiti yaratish, uy-joy bozorini barqarorlashtirish
Ekologik barqarorlik	Shaharlarni yashil hududlar, ekologik xavfsizlik va havoni tozalash bilan ta‘minlash	Hududiy va ekologik jihatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi	Shaharsozlik Kodeksi, 22 fevral 2021	Ekologik barqaror shahar muhiti, aholi salomatligini ta‘minlash

XULOSA

Rivojlangan davlatlarning urbanizatsiya konsepsiyalari va O'zbekiston sharoitida urbanizatsiya jarayonlarini boshqarish amaliy tajribasi shuni ko'rsatadiki, shaharlarni barqaror rivojlantirish nafaqat iqtisodiy o'sish, balki ijtimoiy va ekologik barqarorlikni ta'minlashni ham nazarda tutadi. Urbanizatsiya jarayoni shahar infratuzilmasi, transport tizimi, uy-joy siyosati, ekologik muvozanat, ijtimoiy xizmatlar va aholi migratsiyasini kompleks tarzda rejalashtirishni talab qiladi.

O'zbekiston Respublikasida urbanizatsiya jarayonini tartibga soluvchi qonunlar va farmonlar, jumladan, Shaharsozlik Kodeksi (22-fevral 2021), Prezident Farmoni "Urbanizatsiya jarayonini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" (10-yanvar 2019), PF-219 Farmon (19-noyabr 2025) va jinoyat kodeksi (25-mart 2025), urbanizatsiya jarayonini huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan barqaror boshqarishni ta'minlaydi.

Amaliy jarayonlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, urbanizatsiya siyosatini samarali amalga oshirish uchun shaharlarni rejalashtirish, litsenziyalash va nazorat qilish, ekologik va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish, innovatsion texnologiyalarni qo'llash va moliyaviy rejalashtirish kabi chora-tadbirlar kompleks tarzda amalga oshiriladi. Shu bilan birga, qonunchilik hujjatlari urbanizatsiya jarayonida qonunbuzarliklarning oldini olish va urban rivojlanishning barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ahmadjonova Dilnoza. *Urbanizatsiya zamonaviy tendensiya mavzusi va hozirgi kun kuzatish obyekti*. Ilmiy maqola, "Journal of Uzbekistan's Development and Research", **2025-yil 21-yanvar** nashri. Maqolada urbanizatsiyaning ijobiy va salbiy jihatlari hamda zamonaviy jarayonlar tahlil qilingan. [Ijournal](#)
2. Tuxtamuratova Dilnoza Dilmurodovna. *O'zbekistonda urbanizatsiya jarayonlarining hududiy va ijtimoiy demografik tahlili*. Ilmiy maqola,

“Ta’limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari”, **2025-yil 1-iyul** nashri. Tadqiqotda urbanizatsiya jarayonining demografik va hududiy xususiyatlari yoritilgan. [Scientific Journal](#)

3. Go‘zal Karimova Ibrohimjon qizi. *Eski shahar mahallalarini urbanistik rivojlantirishda zamonaviy strategiyalar va ularning qo‘llanilishi*. Ilmiy maqola, **2025-yil 26-iyun** nashri. Maqola shaharlarning tarixiy mahallalarini zamonaviy urban strategiyalar orqali rivojlantirish jarayonini amaliy tahlil qiladi. [Phoenix Publication](#)

4. Azizbek Toshmamatov. *Surxon vohasida urbanizatsiya jarayonlari: tendensiyalar va muammolar*. Ilmiy maqola, **2025-yil 24-may** nashri. Tadqiqot Surxon vohasi misolida urbanizatsiya jarayonlari va hududiy tendensiyalarni ko‘rsatadi. ojs.renaissance.com.uz